

Rusya ve Çin
Arasında
İmzalanan
Doğalgaz
Anlaşması

Haziran 2014

Özgür Demirtaş | Müdür Yrd.

GİRİŞ

Görüşmeleri yaklaşık 10 yıldır devam eden Rusya-Çin doğalgaz anlaşmasının 21 Mayıs 2014'te imzalandığı açıklanmıştır. Süresi 30 yıl olan toplam 400 milyar USD tutarındaki anlaşma ile Rusya'dan Çin'e yılda 38 milyar m³ doğalgaz satışı gerçekleştirilecek olup, doğalgaz sevkiyatının ilerleyen dönemlerde yılda 60 milyar m³e çıkartılması da gündeme gelebilecektir. Gaz sevkiyatı, inşası 42 milyar USD'ye mal olacak olan 4.000 km'lik "Power of Siberia" boru hattı ile gerçekleştirilecektir.

Rusya'nın şimdiye kadar ana ihracat pazarı olan Avrupa bölgesine bağımlılığını azaltmak istemesi, Çin'in ise artan enerji talebi paralelinde kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışması, anlaşmayı iki ülke açısından stratejik olarak anlamlı hale getirmiş ve uzun yıllara yayılan görüşmeler sonuca bağlanmıştır.

Genel çerçevesi Eylül 2013'te büyük ölçüde netleşen anlaşmada en son aşamada fiyat pazarlıkları gündeme gelmiştir. Rusya, başlangıçta talep ettiği fiyat olan 400 USD/bin m³ seviyesinden geri adım atmış, Çin ise 300 USD/bin m³ civarındaki teklifini yukarı çekmiş ve yaklaşık 350 USD/bin m³ seviyesinde bir fiyat üzerinde uzlaşmaya varılmıştır.

Anlaşma kapsamında Çin Ulusal Petrol Şirketi'nin (CNPC) Gazprom'un Rusya'nın doğusundaki Vladivostok'ta inşa edilecek sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) terminali projesine dahil olması, ayrıca Gazprom'un %19 oranında hissesini devralması da gündeme gelmiştir. Henüz bu konularla ilgili nasıl bir yol izleneceği belirlenmemiş olmakla birlikte Rusya ve Çin'in enerji alanında işbirliğinin artarak devam edeceği anlaşılmaktadır.

ANLAŞMANIN ARKAPLANI

Çin'in Doğalgaz Talebindeki Gelişmeler

Çin'in doğalgaz talebinin önümüzdeki dönemde hızlı bir şekilde artması beklenmektedir. Çin'de, Japonya ve Güney Kore gibi diğer Doğu Asya ülkelerinden farklı olarak kaya gazına dayalı önemli bir yerli üretim potansiyeli bulunmaktadır. Ancak buna rağmen yurtiçi üretimin artan doğalgaz talebini karşılamakta yetersiz kalacağı ve gerek karasal boru hatlarıyla gerekse denizyoluyla LNG şeklinde olmak üzere doğalgaz ithalatının da gelecek 20 yılda hızla yükseleceği tahmin edilmektedir. İthalat ve tüketim için ülkede kurulmakta olan altyapının, gelecek dönemde üretilen kaya gazının ülke içinde dağıtımı ve tüketimi için de kullanılabilir olması Çin açısından avantajlı bir durum yaratmaktadır.

Çin için uzun yıllardır en önemli enerji kaynağı, yurtiçinde çıkartılan kömür olagelmıştır. Hem çok geniş hem de teknik olarak ucuza işletilebilen kömür rezervlerine sahip olan Çin'de, yalnız elektrik enerjisi üretiminde değil başka birçok alanda da kömür önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Örneğin ülkedeki ulaştırma sektöründe kullanılan yakıtların yaklaşık %10'u kömürden elde edilen metanol'den oluşmaktadır. Ayrıca, petrol temelli akaryakıtların da %15 oranında kömür temelli metanol içermesi yönünde düzenlemeler gündemdedir. Başka bir örnek de dünya genelinde doğalgazdan elde edilen nitrojenli suni gübrelerin Çin'de kömürden elde edilmesidir. Ancak 2005 yılından itibaren doğalgaz talebinin de büyük bir hızla arttığı izlenmektedir. Bunun nedenleri olarak yüksek kömür kullanımının yarattığı çevresel sorunlar, artan kentleşme ile konutlarda doğalgaz kullanımının yaygınlaşması ve Çin'in sahip olduğu kaya gazı rezervlerinin kullanımına olanak sağlayacak bir altyapı kurmaya başlamak üzere devlet politikası olarak doğalgaza yönelimin hızlandırılması gösterilmektedir.

Çin'in oldukça yüksek miktarda olduğu hesaplanan kaya gazı rezervleri uzun vadede devreye alarak kullanılacak doğalgazın önemli bir bölümünü gelecekte yerli kaynaklardan sağlayabileceği öngörülmektedir. Ancak, kaya gazı üretimi için gerekli teknolojinin edinilmesi ve üretimin anlamlı miktarlara ulaşması için uzun yıllar geçmesi gerekmektedir. Bu hedefe ulaşılana kadar ise artan doğalgaz talebi ithalatla karşılanmak zorundadır. Bu nedenle Çin'in önümüzdeki dönemde ne kadar doğalgaz ithal edeceği, yerli kaya gazı üretiminin seyri ve doğalgaz talebindeki artış olmak üzere temelde iki faktöre bağlı olacaktır.

Çin'de doğalgaz talebinin seyrine ilişkin çeşitli tahminler söz konusudur. Çin'de çeşitli devlet kurumları ve bakanlıklarının 2020 için 350-380 milyar m³/yıl'a; 2030 için ise 550-600 milyar m³/yıl'a işaret eden talep tahminleri mevcuttur. 2020 yılı için UBS ve Barclays tarafından yapılan tahminler 400-450 milyar m³/yıl, Uluslararası Enerji Ajansı'nın tahminleri ise 300 milyar m³/yıl seviyesindedir. Çin'in 2012 yılında 43 milyar m³'ü ithal olmak üzere 144 milyar m³ doğalgaz tükettiği düşünüldüğünde, artışların boyutu daha iyi anlaşılmaktadır.

Çin'de hâlihazırda kömür yataklı metan, sıkı kumtaşı gibi konvansiyonel olmayan kaynaklar da kullanılarak, yılda yaklaşık 100 milyar m³ doğalgaz üretimi gerçekleştirilmektedir. Kaya gazı dışarda bırakılarak hesaplanan bu rakamın, offshore üretimde beklenen artışla beraber 2020 itibarıyla 150-160 milyar m³/yıl'a ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Kaya gazı üretimi için ise hedefler 2020 yılında 60-100 milyar m³/yıl olarak telaffuz edilse de konunun uzmanları tarafından gerçekçi tahminlerin 25 milyar m³/yıl civarında olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla 2020 yılı için Çin'in yerli kaynaklardan doğalgaz üretiminin 175-200 milyar m³/yıl'a ulaşabileceği hesaplanmaktadır. Anlaşmaya bağlanan Rusya ve Türkmenistan gazı ile birlikte Çin'in 2020 yılında LNG hariç 275-300 milyar m³/yıl gaza erişim sağlayabileceği öngörülmektedir. Doğalgaz talebinin 2020 yılında UBS ve Barclays tahminleri olan 400-450 milyar m³/yıl bandına yükselmesi durumunda ise Çin'in ciddi miktarlarda LNG ithal etmesi ve bunun küresel LNG piyasalarını önemli ölçüde etkilemesi söz konusu olacaktır.

Çin Açısından Doğalgaz Piyasasının Yapısı ve Alternatif Tedarik Kaynakları

2012 yılı rakamları incelendiğinde, Çin'in 43 milyar m³'lük doğalgaz ithalatının 21 milyar m³'ünün boru hattıyla Türkmenistan'dan yapıldığı, kalan miktarın ise Avustralya, Endonezya, Malezya ve Katar ağırlıklı olmak üzere LNG olarak ithal edildiği görülmektedir. Asya LNG piyasasında fiyatlar, yüksek navlunlar nedeniyle Batı'daki fiyatlara göre bin m³ başına yaklaşık 200 USD daha pahalı olup 600-650 USD/bin m³ civarında seyretmektedir. Bu piyasada LNG ticareti 20 yıl gibi uzun vadeli ve petrol fiyatlarına endeksli anlaşmalarla yapılmaktadır.

Öte yandan, Kuzey Amerika ve Doğu Afrika başta olmak üzere çeşitli coğrafyalarda artan konvansiyonel olmayan doğalgaz üretiminin etkisiyle küresel LNG ticaretinin artması ve fiyatlama mekanizmalarının petrol fiyatlarından ayrışması beklenmektedir. Ayrıca, artan ticaretle birlikte spot LNG piyasasının da derinleşeceği tahmin edilmektedir. Çin'de de gelecekte artan talep ve LNG piyasasındaki olumlu gelişmeler öngörülerek çok sayıda LNG terminalinin inşası gündemdedir. Bununla birlikte, LNG piyasasındaki bu gelişmelerin zamana yayılarak çok uzun vadede gerçekleşmesi beklenmektedir. Yüksek fiyat düzeyinin ve mevcut spot piyasadaki risklerin yanı sıra deniz yoluyla LNG ithalatına ağırlık verilmesinin askeri-stratejik açıdan yaratabileceği zayıflıklar, Çin'in karasal alternatiflere öncelik vermesini gerektirmektedir.

Çin hâlihazırda Türkmenistan ile doğalgaz anlaşması imzalamış ve Turkmengaz ile CNPC arasındaki anlaşmayla ilk etapta Çin'in yılda 30 milyar m³ doğalgaz alması öngörülmüştür. Bu anlaşma kapsamında Türkmenistan tarafından üretilerek Çin'e ihraç edilen doğalgaz miktarı 2012 yılında 21 milyar m³ düzeyine ulaşmıştır. Türkmenistan'dan ithal edilen gazın 2015 itibarıyla 40 milyar m³/yıl'a çıkması, 2020'de ise 65 milyar m³/yıl'ı bulması söz konusudur. Çin devleti, dünyanın en zengin rezervlerine sahip doğalgaz yatakları arasında gösterilen Türkmenistan'daki Galkınış doğalgaz sahasındaki yatırımlar için 8 milyar USD finansman sağlamış

olup, bu yatırıma desteğin devam edeceği belirtilmektedir. Galkınış sahasında 2013 yılında başlayan üretimin, Rusya'nın Çin ile yürütülen pazarlıklarda elini belli ölçülerde zayıflattığı yorumları yapılmaktadır.

Çin'in karasal olarak doğalgaz temininde diğer alternatifi olan Rusya ile görüşmeler çizilen bu çerçevede yürütülmüştür. Türkmenistan'dan önemli miktarda gaz ithalatına başlayan, yaklaşık 10 adet LNG terminali projesi ile LNG piyasasında daha aktif olması beklenen Çin'in, başta Türkmenistan ve Rusya olmak üzere doğalgaz tedarik ettiği ülkeleri birbiri arasında rekabete zorlayarak avantajlı anlaşmalar imzaladığı izlenmektedir. Anlaşmalarda alım miktarları esnek tutulmuş olup, doğalgaz talebindeki artışın tahminlerin altında kalması halinde dahi Çin'in zarar görmesi söz konusu olmayacaktır. Öte yandan ekonomileri büyük ölçüde enerji ihracatına dayanan Rusya ve Türkmenistan'ın pazarlıklardaki eli nispeten daha zayıftır.

Rusya Açısından Çin'e Doğalgaz Satışının Önemi

Dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz üreticilerinden olan Rusya için enerji ihracatı hayati önemdedir. Enerji gelirleri Rusya GSYH'sinin yaklaşık dörtte birini, bütçe gelirlerinin ise yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Ekonomik önemine ek olarak Rusya, sahip olduğu enerji kaynaklarını dış politika aracı olarak da kullanmaktadır. Rusya'nın enerji tekeli dış politikasının temel bir unsuru olarak şekillendirmesi, en önemli müşterileri olan Avrupa ülkelerinin petrol ve doğalgazda Rusya'ya bağımlılıktan kurtulmaya yönelik stratejiler geliştirmesine neden olmaktadır.

Her ne kadar birçok Avrupa ülkesi Rusya'ya bağımlılıktan kurtulma yönünde planlar oluştursa da, karasal yolla temin edilen Rus doğalgazı ekonomik olarak hala en iyi alternatif durumundadır. Ancak Rusya, bu durumun uzun vadede değişebileceği ve Avrupa ülkeleri karşısında sahip olduğu pazarlık gücünü zaman içinde kaybedebileceğini hesaplamaktadır. Rusya'nın uzun vadede enerji gelirlerinin devamlılığını sağlamak ve Avrupa ülkeleri nezdinde pazarlık gücünü koruyabilmek için pazar çeşitlendirmesine gitmesi gerektiği dile getirilmektedir. Bu çerçevede, artan doğalgaz talebi ile Çin, Rusya açısından çok önemli bir stratejik pazar olarak değerlendirilmektedir.

Rusya'nın geçmiş yıllarda Çin'e enerji ihracatı yapmamasının ardında teknik nedenler de mevcuttur. Doğalgaz ve petrol sahalarının Rusya'nın batıya yakın bölgelerinde bulunması, Çin'in kentleşmiş endüstriyel bölgelerinin ise ülkenin doğusunda yer alması, iki ülke arasındaki gaz ve petrol sevkiyatının çok uzun boru hatları ile yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

2000'li yıllarda Rusya'dan Çin'e ham petrol ihracatında tedrici bir artış yaşansa da, doğalgaz ile ilgili bir ilerleme kaydedilmemiştir. Çin'in doğalgaz talebindeki artışın 2005 yılından sonra hızlanması, Türkmenistan'la yapılan doğalgaz anlaşması, Rusya ile görüşmelerde fiyat ve diğer konular üzerinde anlaşma sağlanamaması, doğalgaz anlaşmasının imzalanmasının önündeki başlıca engeller olagelmıştır. Fiyatların uzun vadeli kontratlarda nasıl endeksleneyeceği ve ihracat vergileri, üzerinde anlaşma sağlanamayan diğer konular olarak öne çıkmıştır.

Ancak, son yıllarda iki ülkenin de jeopolitik stratejilerinde yaşanan değişimler ve ekonomik zorunluluklar nedeniyle karşılıklı tavizler verilmiş ve anlaşma mümkün olmuştur. Fiyat konusunda Çin, talep ettiği 300 USD/bin m³ seviyesinin üzerine çıkmayı kabul etmiş; Rusya ise Çin'in Yamal bölgesindeki LNG projesine dâhil olması ve Gazprom'a ortaklık gibi özendirici imkânlar sağlamıştır.

Ukrayna'daki siyasi durumun Rusya ile Batı arasında yarattığı gerginliğin de anlaşmanın imzalanmasını hızlandırdığı düşünülmektedir.

SONUÇ

Türkiye'nin doğalgaz ithalatının yaklaşık %60'ını gerçekleştirdiği Rusya'nın pazar çeşitlendirme yönünde attığı adımlar önem arz etmektedir. Avrupa'da Almanya'dan sonra Rusya'nın en büyük doğalgaz müşterisi olan Türkiye'nin, Rusya ve İran dışında doğalgaz tedarik edebileceği diğer kaynakların sınırlı olması ve elektrik üretiminde doğalgaza olan yüksek orandaki bağımlılık, Türkiye'nin Rusya karşısındaki pazarlık gücünü sınırlandırmaktadır. Nitekim, Gazprom ile yapılan görüşmelerde fiyatlarda indirim sağlanamadığı izlenmektedir. Türkiye'nin Rus gazı için 2013 yılının son fiyat döneminde ödediği fiyatın yaklaşık 425 USD/bin m³ olduğu hesaplanmakta olup bu tutar 380-390 USD/bin m³ seviyesinde olduğu belirtilen Avrupa ortalamasından yüksektir. Japonya ile de boru hatlarıyla doğalgaz satışı için görüşmeler yürüttüğü basında yer alan Rusya'nın yeni pazarlara açılarak Avrupa piyasasında pazarlık gücünü koruması, Türkiye'nin de elini zayıflatabilecek bir gelişmedir.

Çin'in doğalgaz talebindeki artışın kendi üretimi ve karasal boru hatlarıyla karşılanabilecek düzeyin üzerinde gerçekleşmesi, bu ülkenin uzun vadede önemli miktarda LNG talep etmesine neden olabilecektir. Çin'in potansiyel olarak çok yüksek miktarlara ulaşabilecek LNG talebinin, küresel LNG piyasasında da fiyatları yükseltebileceği tahmin edilmektedir. Bu durum, Türkiye'nin doğalgaz tedarikinde kaynak çeşitlendirmesi amacıyla çeşitli ülkelerden ithal edilecek LNG miktarını artırmasını daha maliyetli hale getirebilecektir.

Son dönemde jeopolitik nedenlerden kaynaklanan gerginliklerin giderek artan oranda gündeme gelmesi ve küresel aktörlerin enerji politikalarında yaşanan değişiklikler birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye açısından yerli ve yenilenebilir enerji potansiyelinin devreye alınmasının ve enerjide dışa bağımlılığın azaltılmasının daha acil hale geldiği görülmektedir.

YASAL UYARI

Bu rapor Bankamız uzmanları tarafından güvenilir olduğuna inanılan kamuya açık kaynaklardan elde edilen bilgiler kullanılmak suretiyle, sadece bilgilendirme amacıyla hazırlanmıştır ve hiçbir şekilde finansal enstrümanların alım veya satımı konusunda tavsiye veya finansal danışmanlık hizmeti sağlanması olarak yorumlanmamalıdır. Bu raporda yer verilen görüş ve değerlendirmeler, hiçbir şekilde Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin kurumsal yaklaşımını yansıtmamakta olup, raporu kaleme alan uzmanların kişisel görüş ve değerlendirmeleridir. Türkiye İş Bankası A.Ş. bu raporda yer alan bilgi, görüş ve değerlendirmelerin doğru, değişmez ve eksiksiz olması konusunda herhangi bir şekilde garanti vermemektedir. Türkiye İş Bankası A.Ş. bu raporda yer alan bilgilerde herhangi bir bildirimde bulunmaksızın değişiklik yapma hakkına sahiptir. Bu rapor ve içindeki bilgilerin kullanılması nedeniyle doğrudan veya dolaylı olarak oluşacak zararlardan Türkiye İş Bankası A.Ş. hiçbir şekilde sorumluluk kabul etmemektedir.

İşbu rapor üzerinde Bankamızın telif hakkı olup, Bankamızın yazılı izni alınmaksızın herhangi bir kişi tarafından, herhangi bir amaçla, kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz veya yayımlanamaz. Tüm haklarımız saklıdır.
